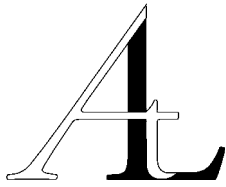

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 22

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 22

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2020

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),

(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),

UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),

JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),

HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),

PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),

JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Mindaugas Šinkūnas

Jono Kristijono Dicelijaus lietuviška 1690 metų dedikacija o 9

Birutė Triškaitė

Jono Berento giesmyno *Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmė-Knygos* ir maldyno *Maldė-Knygėlos* antrasis leidimas (1735): nežinotas egzempliorius Prahoje o 33

Ona Aleknavičienė

Lietuvių tarmių samprata Povilo Frydricho Ruigio gramatikoje *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick* (1747): centras ir periferija o 83

Giedrius Subačius

Simono Daukanto Patarlių ortografijos lūžis Sankt Peterburge (~1838–1841) o 131

Roma Bončkutė

Simono Daukanto *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845) šaltiniai o 217

Viktorija Šeina

Adamo Mickiewicziaus įsavinimas tarpukario Lietuvos mokykloje: Mykolo Biržiškos indėlis o 249

Reda Griškaitė

Jašiūnų dvaras kaip Lietuvos istorijos rašymo erdvė o 277

Veronika Girininkaitė

Lietuvių draugijų veiklos atspindžiai Vytauto Civińskiego (1887–1910) *Dienoraštyje* o 329

Recenzijos (Reviews)

Dalia Jakulytė

Recenzuojama: Birutė Kabašinskaitė, *XVI–XVIII amžiaus lietuviškų kalvinistų giesmynų kalba: redagavimo istorija*, 2019 o 357

Ona Aleknavičienė

Recenzuojama: Inga Strungytė-Liugienė (sud., par.), *Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Prūsijos Lietuvoje*. Straipsnių rinkinys, 2019 o 363

Paweł Brudzyński

Review of: Gina Kavaliūnaitė (ed.), *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija 2. Naujasis Testamentas Viešpaties mūsų Jėzaus Kristaus, lietuvių kalba duotas Samuelio Boguslavo Chylinskio. Lietuviško vertimo rankraščio faksimilė = Biblia Lithuanica Samueli Boguslai Chylinski 2. Novum Testamentum Domini Nostri Jesu Christi Lithvanicà Linguà donatum a Samuele Boguslao Chylinski. Manuscripti Lithuanici imagines digitales*, 2019 o 377

Vilma Žaltauskaitė

Recenzuojama: Olga Mastianica-Stankevič, Jurgita Venckienė (par.), Mečislovas Davainis-Silvestraitis, *Dienoraštis 1904–1912. Bibliotheca Archivi Lithuanici* 11, 2020 o 387

Darius Staliūnas

Recenzuojama: Eligijus Raila, *Lietuvystės Mozė. Jono Basanavičiaus gyvenimo ir ligos istorija*, 2019 o 393

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Clemente Dedela

Spaudėjo gyvenimas ir lietuviškosios raidės <è> ir <Ë> Čikagoje o 403

Jurgita Venckienė

Mokslinis seminaras „*Sekant dvasią kalbos*“.
Kalbininkui Jonui Jablonskiui – 160 metų o 415

Mindaugas Šinkūnas

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

Jono Kristijono Dicelijaus lietuviška 1690 metų dedikacija

1. PROGINĖ XVI–XVII A. POEZIJA LIETUVIŲ KALBA. Lietuviškų proginių eilėraščių ar dedikacijų iš XVI–XVII a. yra išlikę nedaug. Bene geriausiai žinomi leidiniai, skirti pagerbti karalius Zigmantą III Vazą (1589)¹ ir Vladislovą Zigmantą IV Vazą bei karalienę Liudviką Mariją (1648)². Juose išspausdinti anoniminiai proginiai eilėraščiai, sukurti Vilniaus universiteto poetų³. To paties universiteto auklėtinis galbūt buvo ir Podolės išdininkas ar jo giminaitis Aleksandras Sulatickis, parašęs lietuviškas eiles Philippui Hainhoferiui skirtam leidiniui (1617)⁴. Žemaitijos vyskupo Jurgio Tiškevičiaus apsilankymą Šiauliuose įamžino Žemaitijos dekanas ir Šiaulių klebonas Petro Tarvainio panegirikos, išspausdintos Vilniaus spaustuveje (1634)⁵. Frydrichui Liobeliui (Friedrich Löbel) priskiriamas vokiško eilėraščio vertimas buvo išspausdintas Philippui von Zeseniui pagerbti skirtuose leidiniuose Hamburge (1647)⁶ ir Amsterdame (1669).

Iš laidotuvėms rašytų minėto laikotarpio lietuviškų kūrinių rastą berods vienintelė Benedikto Petravičiaus epitafija Provanso intelektualui Nicolas-Claude Fabri de Peiresc'ui (1638)⁷, nedaug jų žinoma ir iš vėlesnio amžiaus⁸. Dažniau epitafijos rašytos kitomis kalbomis, pavyzdžiui, Valtarkiemio kunigas Ernestas Dicelijus specialiu

1 Gerullis 1930; Brender 1933, 36; *LLICH* 1957, 114; Ulčinaite 2010, 215.

2 Stankiewicz 1889, 43; Gerullis 1927, 242; *LLICH* 1957, 116; Ulčinaite 2010, 251.

3 Apie LDK proginius leidinius ne lietuvių kalba žr. Jurgelėnaitė 1998; Narbutienė 2004, 120–123; Paknys 2008, 161–166; Patiejūnienė 1998; Ragauskas 1996; Ragauskas 2002, 251–256; Šarkauskienė 2003; Vaškeliene 2006; Vaškeliene 2010 ir kt.

4 Gelumbeckaitė 2002, 32–37.

5 Biržiška 1960, 261 ir kt., egzempliorius yra Krokuvos MAB: 3903 St. Dr. (*LB* I 479, Nr. 102).

6 Biržiška 1924, 24, Nr. 57; Gerullis 1927, 241; Biržiška 1927, 210.

7 Stankiewicz 1889, 41; Gerullis 1927, 237.

Menų ir filosofijos magistro laipsnį Benediktas Petravičius įgijo Vilniaus jėzuitų akademijoje apie 1630 m., įrašas Akademijos promocijų knygoje liudija, jog vėliau su didikais Sluškomis jis iškeliavo į Italiją: „Benedictus Piotrowicz, a[rtis] et ph[ilosophiae] mgr., iverat in Italiam cum Sluszkis, quam cum iterum deinde repeteret, in itinere occisus est“ (Svirskas, Balčienė 1997, 254).

8 Epitafijai artimas Karaliaučiaus pirklio Jono Kristupo Cintijaus užsakymu 1781 m. išleistas leidinėlis, kurį sudaro giesmė apie mirtį, iš vokiečių kalbos išversta kunigo Gotfrydo Ostermejerio.

spaudiniu pagerbė laidotuvių odžių (epicedijų) meistrą, „mirties dainių“ Simoną Dachą – vokiškame eilėraštyje Filomūzas „kalbasi“ su graikų dievybe Apolonu bei charitėmis gracijomis Aglaja, Talėja ir Eufrosine (1659)⁹.

Ne ką daugiau žinoma ir lietuviškų epitalamijų. Tai Johanno Matthäuso vestuvėms skirtas vokiškas eilėraštis su keliais lietuviškais intarpais, išspausdintas 1640 ir 1659 m., spėjama, kad jo autorius galėtų būti Jono Bretkūno palikuonis Kristupas Vilkas (Christoph Wilkau)¹⁰. Jono Lėmano eiliuotas sveikinimas lietuvių kalba išspausdintas Vilhelmo Martinio ir Gertrudos Baumgardt vestuvių proga (1643-02-23)¹¹.

Lituanistinių knygų prātarmės ar dedikacijos dažniausiai rašytos nelietuviškai, pavyzdžiui, Ernestas Dichelijus Kristupo Sapūno ir Teofilio Šulco gramatikai parašė lotynišką dedikaciją, kurią išvertė ir į vokiečių kalbą (1673). Iš eiliuotų kūrinių išsiskiria Martyno Mažvydo *Katekizmo* lietuviška prātarmė (1547) ir Stepono Jaugelio-Telegos lietuviška eiliuota „stema“ prie Jonušo Radvilos herbo *Knygoje nobažnystės* (1653).

Ranka rašytų lietuviškų atminimo dedikacijų ar jose įterptų lietuviškų frazių šiek tiek randama vadinamuosiuose draugų albumuose (lot. *album amicorum, libri amicorum*). Žinomas Bretkūno įrašas vyskupo Joachimo Mörlino albume (1599-04-14)¹²; kėdainiečių Andriaus Rakiškos (1617-10-12)¹³, Jono Akelevičiaus (1618-05-24)¹⁴, Stanislavo Burnevičiaus (1618-05-27)¹⁵ bei spaustuvininko Petro Blastaus Kmitos (1618-02-24)¹⁶ ir Elijo Gintauto (1619)¹⁷ įrašai antitrinitoriaus Andrejaus Liubeneckio albume; matematiko Christiano Otterio albume Leideno universiteto studentas tilžiškis Mauricijus Jerichau įrašė lietuvišką patarlę „Dews Dawe Dantis. Dews Dūs Donos“ (1626-11-01)¹⁸, o kartografas Frydrichas Gedkantas tame pačiame albume savo „kaimynui“ paliko piešinį su natomis (1634-06-01)¹⁹; Peteris Eckhardas populiaria²⁰ lietuviška patarle „Diewas dawe dantys, Diewas dūs ir dūnos“ atsisveikino su Karaliaučiaus draugais Konstantino Henningo albume (1663-09-22)²¹.

Universitetų akademinį laipsnių suteikimas – dar viena proga iškilmingu sveikinimu pagerbti mokslo aukštumų pasiekusį bičiulį. Tokių panegirikų, sukurtų lietuvių raštijos veikėjų, būta ganėtinai daug, tačiau jos dažniausiai rašytos lotynų ar vokiečių kalbomis. Pavyzdžiui, Ernestas Dichelijus išspausdino lotynišką sveikinimą daktaro laipsnio teikimui proga Karaliaučiaus universitete²². Lietuviškas XVII a. toks

9 Dichelijus [1659].

10 Neumann 1935, 132–133; Walter 2008, 506–507. Apie jo tėvams skirtą graikišką epitalamiją žr. Walter 1999, 79–82.

11 Neumann 1935, 129–130.

12 Falkenhahn 1941, 9 nuotrauka VII įklijoje prieš p. 129 (dar žr. p. 124).

13 Stang 1932, 44; mikrofilmo nuotrauka: Lukšaitė 1980, 87 ir kt.

14 Stang 1932, 45.

15 Stang 1932, 45; plg. Jurginis, Lukšaitė 1981, 224.

16 Stang 1932, 45; plg. Jurginis, Lukšaitė 1981, 226. Kitas įrašas lenkų kalba tame pačiame

albumo puslapyje yra jo sūnaus „Jan Daniel Kmita Polonus“.

17 Be datos; metai nustatyti pagal įrašo vietą albume ir greta įrašytųjų datavimą. Perrašai: Stang 1932, 45–46; Augstkalns 1935, 149.

18 Cicėnienė, Griškaitė 2016, 199, 639; apie Jerichau šeimą žr. toliau.

19 Gerullis, Müller-Blattau 1936, 106; Samas 1997, 164; Trilupaitienė 1998, 23; Petrošienė 2007, 12; Žičkienė 2018, 162 ir kt.

20 Žr. Aleknavičienė 2014, 198–199, 236.

21 Cicėnienė, Griškaitė 2016, 187, 664.

22 Dichelijus [ca. 1675].

sveikinimas iki šiol žinotas tik vienintelis²³ – tai Klaipėdos kunigo Jono Hofnerio jaunesniojo (Johannes Hophner, Höpfner, Höpner) sukurtas eilėraštis, išspausdintas magistro laipsnio suteikimo proga Klaipėdos vokiečių diakonui Kristupui Pretorijui (1634–04–20)²⁴. Dar vienas, bibliografų iki šiol neužfiksuotas lietuviškas sveikinimas magistro laipsnio suteikimo proga, praėjus 330 metų nuo jo sukūrimo publikuojamas šiame straipsnyje. Jo autorius – Jonas Kristijonas Dicelijus (Johann Christian Dietzel, Diezel, Diezelius, apie 1670–1706).

2. JONAS KRISTIJONAS DICELIJUS

2.1. KILMĖ. Jonas Kristijonas Dicelijus į senosios lietuvių raštijos tyrėjų akiratį iki šiol beveik nebuvo patekęs. Vaclovas Biržiška jį pamini kaip Valtarkiemio kunigo Ernesto Dicelijaus sūnų, kuris dirbo mokytoju Vėluvoje, ten „tarp kitko pasižymėjo ir vokiečių poetu, išspausdinusiu nemaža vokiškų eilėraščių“²⁵. Kaip vokiečių poetą ši mokytoją nurodo ir Albertas Juška, pažymėdamas, jog jo studijų vieta ir laikas buvę nenustatyti²⁶. Biržiška rėmėsi Prūsijos raštijos istoriko Georgo Christopho Pisanskio (1725–1790) pateiktomis žiniomis, kur Dicelijus nurodomas ejęs Vėluvos kolegijos konrektorius pareigas 1695–1700 m. ir spausdinęs puikius eilėraščius:

Wehlau. In diefer Stadt blieb die Schule gut beftellt²⁷, erhielt 1612 ein neues Gebäude, welches den 16. Octbr.²⁸ eingeweiht²⁹ ward, und die Anzahl der Lehrer wurde 1623 mit einem³⁰ dritten vermehrt³¹, der anfänglich den Titel eines Collegen, nachher eines Conrectors³² führte³³. Unter diefen letzteren hat sich bekannt gemacht Iohann Chriftoph [sic] Diezel, der aus Walterkehmen bei³⁴ Infterburg gebürtig³⁵ war, und diefe Stelle von 1695 bis 1700 bekleidete. Er hat einige fehr finnreiche Gedichte im Druck ausgehen laffen.³⁶

Pisanskis nutylėjo (o gal nežinojo) kitame šaltinyje pateikiamą aplinkybę, jog 1700 m. [sic]³⁷ Dicelijus turėjęs pasitraukti iš užimamų pareigų dėl savo „nepaprastai ūmaus būdo“ ir miręs 1706 m. gimtinėje pas motiną neturėdamas darbo. Vėluvos

23 Jei neskaičiuotume keleto lietuviškų žodžių, įpintų į Friedricho Zamelio (Fridericus Zamelius, 1590–1647) hegzametą lotynų kalba, kuris pridėtas prie vienos Kristoforo Hartknocho kuruotos disertacijos (1679) – žr. Zamelius 1679, 104–108, beveik nesiskiriantis variantas perspausdintas Hartknoch 1684, 112–114; eilėraščio perrašą ir apie jame pavartotus prūsų kalbos žodžius žr. Schaeken 1991, 276tt.

24 Neumann 1935, 126–129. Magistro laipsnio suteikimo data patikslinta pagal Arnoldt 1777, 155.

25 Biržiška 1960, 341.

26 Juška 2003, 77 – gimimo ir mirties datos nurodytos klaidingai (tėvo).

27 Pisanski 1886, 271: *beftellet*

28 Pisanski 1886, 271: *Okt.*

29 Pisanski 1886, 271: *eingeweiht*

30 Pisanski 1886, 271: *dem*

31 Pisanski 1886, 271: *vermehret*

32 Pisanski 1886, 271: *Conrectors*

33 Pisanski 1886, 271: *führete*

34 Pisanski 1886, 271: *bey*

35 Pisanski 1886, 271: *bürtig*

36 Pisanski 1850, 137; Pisanski 1886, 271.

37 Biržiškos veikale ir juo sekusių autorių darbuose pateikiami klaidingi mokytojavimo pabaigos metai 1711 m. (plg. Biržiška 1960, 341).

mokyklos darbuotojų sąrašė, kurį greičiausiai sudarė su Dicelijumi dirbusio mokyklos rektoriaus Jakobo Röhso anūkas Jakobas Theodoras Stolzenbergas, rašoma:

Conrectores. [...] 9) Ioh. Chriftian Diezelius von 1695–1700. Er bekam wegen feiner aufferordentlichen Schärfe das *confilium abeundi* und ftarb 1706. bey feiner Mutter ohne Amt in Litthauen. Eigentlich war er ein Iurift.³⁸

Atkreiptinas dėmesys, jog šaltiniuose, kuriuos galime laikyti pirminiais, tai yra Vėluvos mokytojų sąrašė ir Jėnos universiteto matrikulose (žr. toliau), antrasis Dicelijaus vardas yra *Kristijonas*, tačiau Pisanskis, juo besirėmęs Biržiška bei kiti autoriai klaidingai pateikia antrąjį vardą *Kristupas*. Minimų Dicelijaus kurtų vokiškų eilėraščių rasti nepavyko.

Lietuvių raštijoje plačiau veikė Jono Kristijono tėvas Ernestas Dicelijus, sukūręs dvi originalias ir iš vokiečių kalbos išvertęs septynias evangelikų liuteronų giesmes, kurios įtrauktos į Jono Rikovijaus redaguotą giesmyną (1685)³⁹ bei kartojamos visuose vėlesniuose leidimuose. Ernestas Dicelijus gimė 1629 m. Fišhauzene, 1647-04-10 [sic] pradėjo studijas Karaliaučiaus universitete⁴⁰, 1659 m. spalį paskirtas kunigo Jono Kleino adjunktų Katniavoje, 1661 m. ordinuotas kunigu Nybudžiuose, o 1664 m. pradžioje išvyko į Valtarkiemį, kur dirbo kunigu iki mirties 1692 m.⁴¹

Ernesto Dicelijaus įpėdiniu Nybudžiuose tapo Matas Pretorijus, kuris savo pirmtaką vadino „geru draugu“⁴² ir „retos erudicijos vyru“⁴³. Apie jūdviejų bendravimą mokslinėmis temomis liudija dažnos pastabos Pretorijaus veikaluose: pavyzdžiui, atpasakota Plinijaus raštuose minimos salos pavadinimo *Austravia* Dicelijaus išgalvota pseudoetimologija (sieja su posakiu *áuszrón te* 'ten į Rytus')⁴⁴, paminėti esą Aischilo gintaro aprašyme randami prūsiški žodžiai *Wepa*, *Lampet*, *Aegle*⁴⁵, vandalų arba vinų tautovardžio kilmės aiškinimas⁴⁶, abejojant pateikta *Pergubrijaus*, kaip grybų dievo, samprata⁴⁷ ir kt.

Kunigų bičiulystė nenutrūko ir po 1664 m., Ernestui Dicelijui persikėlus į Valtarkiemį. Nybudžių kunigas Pretorijus pažinojo ir Valtarkiemyje gimusį Dicelijaus sūnų Joną Kristijoną, kuris jam parūpino retos rūšies gintaro. Pretorijus *Prūsijos įdomybėse* mini, jog „randama tamsiai žalio atspalvio gintaro, – gabalą tokio gintaro kadaise esu gavęs iš pono Johanno Dietzelio ir padovanojau jį vienam smalsiam [gintaro] mėgėjui Augsburgėje“⁴⁸.

38 *Verzeichniß* 1748, 244.

39 Ernesto Dicelijaus verstos giesmės – RG 128, 161, 166, 204, 412, 531, 533; originalios giesmės – RG 281, 312.

40 „10. [Aprilis.] Ernestus Dizelius[,] Georgius Lövin[,] Regiomontani Borussi, iur.“ (Erler 1910, 494). Biržiškos ir jo darbu besinaudojusių autorių nurodoma kita imatrikuliacijos data (plg. Biržiška 1960, 341).

41 Erler 1910, 494; Arnoldt 1777, 95, 103, 108. Dicelijaus surinkta leksikografinė medžiaga atiteko Valtarkiemyje po jo kunigavusiam Pilypui Ruigui, šis ja rėmėsi savo

žodyne: „die locos des Herrn ERNESTI DIZELII, meines vormaligen Antecefforis allhie“ (Ruigys 1747, VIII).

42 Pretorijus 1999, 525; Pretorijus 2004, 199, 243.

43 „Ita fentit *Erneftus Dietzelius* Paroch. Walterkehm. vir rarę eruditionis“ (Pretorijus 1688, 72).

44 Pretorijus 1999, 489.

45 Pretorijus 1999, 525.

46 Pretorijus 2004, 199.

47 Pretorijus 2006, 287.

48 Pretorijus 1999, 541, 543.

Jono Kristijono Dicelijaus gimimo data nenustatyta. Šeimoje jis nebuvo pirmagimis, turėjo seserį Aną Roziną, kuri 1683 m. ištekėjo⁴⁹ už Friedricho Hänselio iš Kerstupių⁵⁰. Brolis Erhardas Melchioras nuo 1689 m. gavo stipendiją Karaliaučiaus universitete⁵¹. Sprendžiant pagal studijų Jėnos universitete laiką, Jonas Kristupas Dicelijus galėjo gimti Valtarkiemyje apie 1670 m.

2.2. STUDIJOS JĖNOS UNIVERSITETE. Jėnos universitetas įkurtas 1548 m., XVIII a. jis tapo vienu iš didžiausių ir žymiausių vokiečių žemių universitetų. Šiame Tiuringijos krašto universitete dar prieš Dicelijų studijavo nemaža studentų iš Prūsijos ir Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės. Vaclovo Biržiškos sudarytuose studentų sąrašuose užregistruoti trys Jėnos universitete studijavę asmenys iš Lietuvos ir Lenkijos: 1555 m. imatrikuluoti „Stanislaus Narussouius Lituanus“, „Nicolaus Dunin Polonus“ ir „Foelix Lugouius Polonus“⁵². Stanisławo Koto duomenimis, dar trijų Lietuvos didikų šeimų atstovai studijavo 1568 m.⁵³

Jėnos universiteto studentai į Biržiškos registrą įtraukti nenuosekliai⁵⁴. Žinomų studentų būrį papildė dar bent keturi studentai iš LDK: 1568 m. matrikuloje įrašytas „Joach[im] Lastosky Lituanus“, 1580 m. – „Basil[ius] Grandau Grotnen.“, 1600 m. – „Joh[annes] Milecky nob. Lithuan.“ ir 1669-07-24 – „Geo[rgius] Bösius, Vilna Lituanus“⁵⁵.

Lastosky's galbūt susijęs su Ašmenos didikais Lastovskiais. Bazilijus arba Blazijus Grandau iš Gardino⁵⁶ prieš tai studijavo Karaliaučiaus (imatrikuluotas 1569-09-25), Vitenbergo (1573-06-17) ir Frankfurto prie Oderio (1579) universitetuose, Jėna – nuo šiol žinoma ketvirtoji jo studijų vieta. Kilmingasis Mileckis buvo 1594 ir 1596 m. išspausdintų epicedijų autorius⁵⁷, greičiausiai jis studijavo ir Vilniaus universitete.

49 Vestuvių sveikinimą jaunavedžiams parašė Karaliaučiaus poetė Gertrauda Möller (pseudonimas Mornille, 1641–1705) – žr. Möller 1683.

50 Vok. *Kerstuppen*, nebeegzistuojantis kaimas prie Miliūnų (dab. Илюшино, Nesterovo r.).

51 „Dizelius Erhard. Melch., Walterkeim. Pruss., stip.“, imatrikuluotas 1689-02-03 (Erler 1911–1912, 169). Nežinia, ar giminytės ryšiais susijęs kitas studentas iš Kryžiaivos (vok. Heiligenkreutz): „Dicelius Joh. Geo. de Divâ Cruce, Pruss., stip. m.“ Karaliaučiaus universitete imatrikuluotas 1673-06-27.

52 Biržiška 1987, 47. Plg. įrašus Jėnos universiteto matrikulų registruose: „Narušovius, Stanisl[aus], Lituanus. 1555“, „Dunin, Nic[olaus], Polon. 1555“, „Lugovius, Fel[ix], Polon. 1555“ (Mentz 1944, 220, 83, 192).

53 Pavardes *Hlebowicz*, *Sapieha* ir *Wolowicz* Mykolas Biržiška pateikia pagal Stanisla-

wo Koto sąrašą sudarytuose papildymuose (Biržiška 1987, 171–173). Į bendrą studentų skaičių duomenys iš šių papildymų neįtraukti (žr. Biržiška 1987, 167). Jėnos universiteto matrikuloje tokių pavardžių nėra (tikrinta Mentz 1944).

54 1548–1652 m. universiteto imatrikuliacijos sąrašais, publikuotais 1944 m., Vaclovas Biržiška, atrodo, nesinaudojo, o vėlesnio laikotarpio studentų matrikulose buvo paskelbtos jau po autoriaus ir redaktoriaus mirties (redaktorius Mykolas Biržiška rankraštį baigė tvarkyti 1961 m., žr. Biržiška 1987, 217, Vaclovas Biržiška į Vakarų pasitraukė 1944 m., nuo 1949 m. gyveno JAV, mirė 1956 m.).

55 Mentz 1944, 179, 127, 207; Jauernig, Steiger 1977, 67.

56 Pavardė matrikuloje varijuoja: *Grandou*, *Gerudou*, *Gredano*, *Grandau* (Biržiška 1987, 110).

57 Dambrauskaitė 1995, 255–256, 269.

Vilnietis Georgas Bösius magistro laipsnį Jėnos universitete įgijo 1670 m. vasarį⁵⁸, iš vokiškos dedikacijos, kurią jo magistro tezėms sueiliavo Vitenberge nuo 1665-05-20 studijavęs ragainėnas Kristupas Liobelis (dedikaciją pasirašė „Christoff Löbel / Ragnit. Pruff.“), galima būtų spręsti, kad Bösius buvo kilęs iš Karaliaučiaus krašto vokiečių: „3ochftu am Pregel=Strom des Vaters Haufe vor“⁵⁹.

Iš Prūsijos Jėnos universitete XVI a. studijavo 34, XVII a. – 198 studentai⁶⁰. Didžioji jų dalis atvyko iš Karaliaučiaus (apie 178). Iš Mažosios Lietuvos provincijos universitete užregistruoti 25 asmenys (4 – XVI a. ir 21 – XVII a.), kilę iš Tilžės (9), Įsruties (5), Klaipėdos, Ragainės bei Vėluvos (po 2), Joneikiškių, Norkyčių, Parnėnų, Valtarkiemio ir Viliūnų (po 1).

Dauguma šių studentų buvo vokiečių tautybės. Pavyzdžiui, 1570 m. imatrikuluotas „Jac[obus] Jerichou“ buvo Mažvydo kaimyno ir testamentu liudytojo Tilžės smuklininko Balthasaro (Baltzerio) Jerichau ir Ursulos sūnus⁶¹, studijavęs ir Vitenbergo universitete⁶², o 1581 m. studijas Jėnoje pradėjęs „Geo[r]gius Buchner“ buvo kito smuklės laikytojo ir Tilžės burmistro Heinricho Büchnerio bei tos pačios Ursulos Jerichau sūnus Georgas Friedrichas⁶³. Šiokių tokių sąsajų su lietuviška raštija galbūt turi 1619 m. Jėnoje imatrikuluotas „Fr[i]d[e]r[icus] Löbelius“ iš Ragainės, kuris anksčiau studijavo Karaliaučiaus universitete (nuo 1615-07-09), o vėliau tapo Gavaičių kunigu, jis galėtų būti minėtojo Zesenui skirtu eilėraščio autoriaus tėvas. Prūsu ar prūsų palikuonimi dėl savo pavardės laikytinas 1679-11-24 imatrikuluotas „Joh[annes] Laxdehn“ iš Balgos⁶⁴.

58 Magistro tezes žr. Bösius 1670.

59 Bösius 1670, [30].

60 Skaičiai apytikriai, tiksliai suskaičiuoti Prūsijos kunigaikštystės studentų neįmanoma, kadangi kai kurių studentų kilmės vietovė Jėnos matrikulose nedetalizuota: tiesiog Prūsijai, tikriausiai ir karališkajai, priskirti 22 studentai iš XVI a. ir 44 – XVII a. (duomenys rinkti iš Mentz 1944; Jauernig, Steiger 1977; vėlesnio laikotarpio registrus žr. Köhler 1992). Netikslumų skaičiuose pasitaiko ir dėl kartais neteisingai perskaitytų matrikulų, pavyzdžiui, 1677-11-19 įrašo „Närk, Chns. Walt., Pruss.“ kilmėvardis buvo klaidingai suprastas kaip pavardė (Jauernig, Steiger 1977, 553). Greičiausiai tai Jėnoje imatrikuluotas ir magistro laipsnį 1677-12-11 gavęs Kristijonas Valteris jaunesnysis iš Norkyčių (Christian Walther, 1655–1717), prieš tai studijavęs Karaliaučiaus ir Leipcigo universitetuose, po tėvo mirties 1680 m. tapęs Norkyčių parapijos, vėliau Sakaimio (vok. *Sackheim*) bažnyčios Karaliaučiuje kunigu, antruoju rūmų pamoklininku, Sembos konsistorijos nariu,

Karaliaučiaus universiteto teologijos profesoriumi ir rektoriumi, Berlyno mokslo draugijos nariu, teologijos daktaro laipsnį jam suteikė Frankfurto prie Oderio universitetas (Arnoldt 1777, 105 ir kiti šaltiniai). Į studentų skaičių nepateko lietuvių raštijos veikėjai, kilę iš kitų vietovių, pavyzdžiui, būsimasis 1706 m. filologinės polemikos autorius Mykolas Merlinas 1662 m. vasaros semestru imatrikuluotas nurodant kilmės vietą Oberslebeną Tiuringijoje („Mörlinus, Mich., Oberslebiensis Thuringus“, Jauernig, Steiger 1977, 533; Drotvinas 2008, 132).

61 Apie Jerichau šeimą žr. Elertas 2013, 112; Elertas 2014, 142.

62 1572-08-07: „Jacobus Jerchadius Dilsensis Boruss[us]“, *Wittenberger Matrikel* 2017, 104r.

63 Apie Büchnerius žr. Elertas 2014, 143.

64 „Laxdehn, Joh., Balga Boruss., 24. Nov. 1679“ (Jauernig, Steiger 1977, 460). Pavardė skaitytina *Lagzdėnas* (plg. pr. *laxde E 607 'lazdynas'*), ji galėjo kilti iš vietovardžio ar rodyti gyvenamąją vietą *Lagzdėnus* (vok. *Laxdenen*, „Gebiet Balga“, 1419 m.,

Jonas Kristijonas Dicelijus imatrikuluotas 1690 m. rugpjūčio 4 d. nenurodant tikslesnės kilmės vietos – atvykęs iš Prūsijos Lietuvos:

Diezel, J[o]h[an]n Ch[ristia]n, Littavo-Borussus, 4. Aug. 1690.⁶⁵

Dicelijaus studijų fakultetas matrikulose nenurodytas, kad studijavo teisę, žinome iš aukščiau cituoto Vėluvos mokyklos darbuotojų aprašymo ir Dicelijaus parašo po dedikacija, kurio lotyniška santrumpa „L. L. cultor“ šifruotina kaip *legum cultor* ‘įstatymų studentas’⁶⁶.

Panašiu metu universitete studijavo būsimojo Narkyčių kunigo lietuviškų giesmių vertėjo Frydricho Kristupo Rabės brolis Jonas iš Ragainės (imatrikuluotas 1686-04-17), būsimasis Dicelijaus viršininkas Jakobas Röhsa iš Vėluvos (1687-05-21)⁶⁷ ir Jonas Kristoforas Taubertas iš Klaipėdos (1689-06-01). Pastarojo magistro laipsnio suteikimo proga ir išspausdintas Dicelijaus sukurtas eilėraštis, Taubertą jis vadina tėvynainiu ar kraštiečiu (lot. *conterraneus*).

3. JONO KRISTOFORO TAUBERTO MAGISTRO DARBAS (1690). Apie klaipėdietį Taubertą žinoma nedaug. Reikia manyti, jog, dar prieš stodamas į Jėnos universitetą, jis jau buvo kažkur studijavęs, nes, praėjus kiek daugiau nei metams po imatrikuliacijos, 1690 m. lapkričio mėnesį jau dalyvavo dispute magistro laipsniui gauti. Imatrikuliacijos įrašė nurodyta, jog Taubertas kilęs iš Klaipėdos Prūsijoje:

Taubert, Joh[annes] Ch[risto]ph[oru]s, Memel Borussus, 1. Juni 1689.⁶⁸

Magistro darbo tezės parengtos filosofijos fakultete. Darbo vadovas Johannesas Andreasas Schmidtas (1652–1726) gimė Wormse, nuo 1667 m. lankė Augsburgio gimnaziją, nuo 1673-05-18 studijavo Jėnos universitete, 1677–1678 m. gyveno Hamburge, 1679 m. grįžo į Jėną ir tapo adjunktų filosofijos fakultete, 1680 m. paskirtas logikos ir metafizikos profesoriumi, 1695 m. Halėje pripažintas teologijos daktaru, vėliau gyveno Helmstedte⁶⁹. Tauberto vadovas paprastai laikomas teologu ir bažnyčios istoriku, tačiau domėjosi ir istorija, filologija, matematika, fizika, mechanika. Antikos mokslo ir meno pažinimui skirtas ir Tauberto darbas, nagrinėjantis du proporcijų kanonus: Lesbo ir Polikleito (žr. 1 pav.).

po 1437 m., Gerullis 1922, 85; dar *Laxden* – po 1357 m., *Laxdehnen* „Kreis Brandenburg-Preußisch-Eylau“ 1785 m. ir 1759 m. dokumento apraše – „Quittung der Witwe v. *Laxdenen* geb. v. Blanckenagell zu Palenberg über die Rückzahlung eines Kapitals von 300 Rtl.“), dėl priesagos žr. Mitzka 1968 [1924], 321, dėl vietovardžio paplitimo – *Дамбе* 1972, 58.

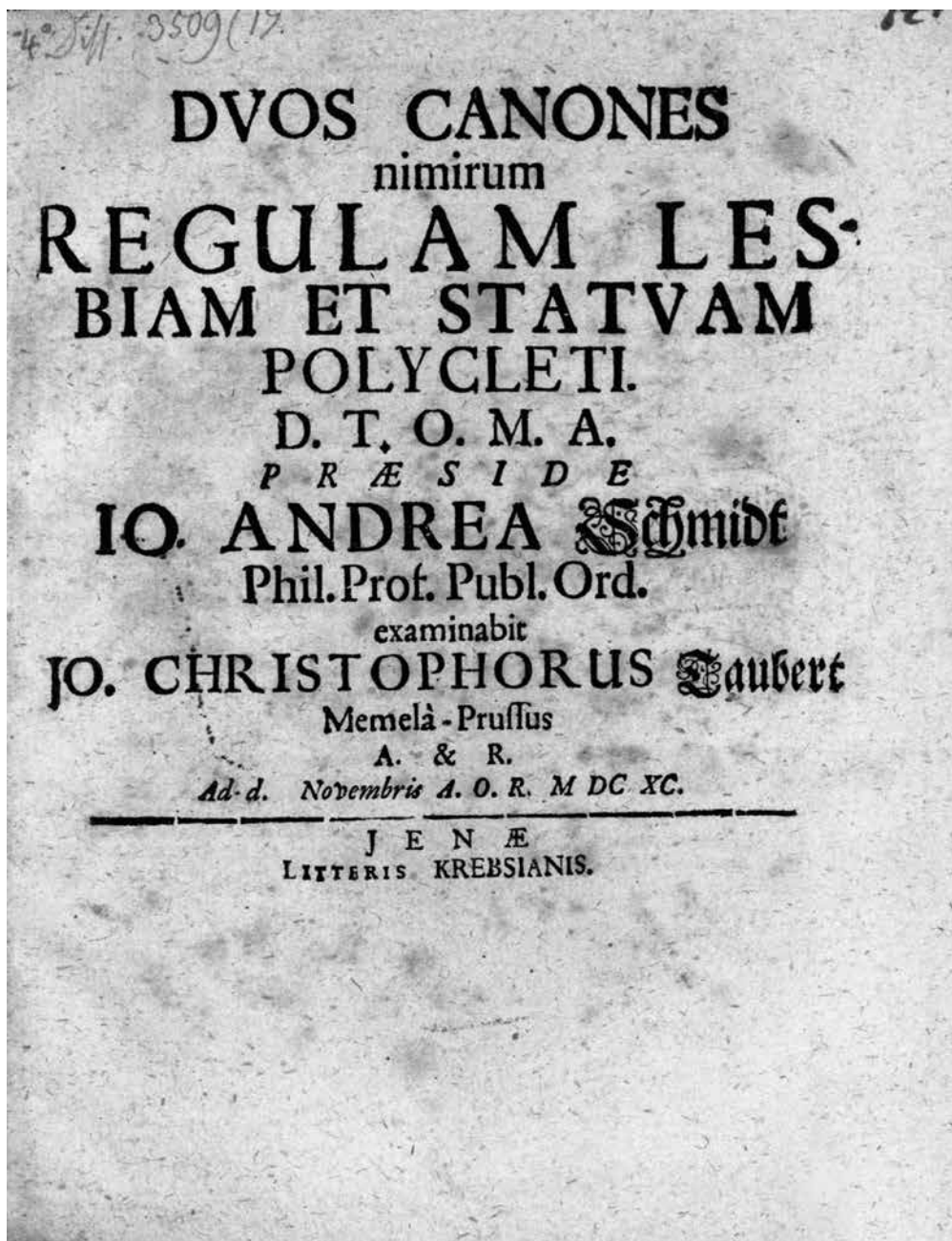
⁶⁵ Jauernig, Steiger 1977, 207.

⁶⁶ Plg. „LL. i. e. Leges. Alfo wird auch gefchrieben: LL. cultor five ftudiofus“ (Nehring 1710, a4r).

⁶⁷ Röhsa gimė 1660 m. Vėluvoje, mokėsi Karaliaučiaus Lyvenikės (vok. *Löbenicht*) mokykloje, nuo 1680 m. studijavo universitetuose Karaliaučiuje, Jėnoje, Leipcige ir Erfurte. Magistro laipsnį įgijo Jėnoje 1688 m. (tezes žr. Roehsa 1688). 1690 m. spalį tapo Vėluvos mokyklos rektoriumi ir juo dirbo iki mirties 1739 m. (*Verzeichniß* 1748, 241–242; Arnoldt 1756, 184).

⁶⁸ Jauernig, Steiger 1977, 806.

⁶⁹ Günter 1858, 185; Roling 2014, 211–246.

1 pav. Taubert 1690, [I]: antraštinis puslapis;
Bayerische Staatsbibliothek: 4 Diss. 3509,17

Lotyniškai parašytose tezėse nagrinėjamos dvi temos: Lesbo liniuotė ir Polikleito (Polikleto) skulptūra⁷⁰. Lesbo liniuotė – tai Egėjo jūros salos mūrininkų naudotas įrankis, gamintas iš minkšto švino, skirtas išmatuoti ir atkartoti netaisyklingas briaunas. Saloje gyvenęs filosofas Aristotelis frazeologizmą vartojo kaip lankstumo metaforą. XVII a. ji dažnai įgydavo neigiamą konotaciją, paprastai kalbant apie teorijos (hipotezės) koregavimą pagal faktus. Graikų skulptorius Polikleitas sukūrė antropometrijos kanoną, žinomą iš poros išlikusių fragmentų bei vėlesnių citatų, parafrazių ar komentarų⁷¹. V a. pr. Kr. pabaigoje Polikleitas siekė matematiniais skaičiavimais apibrėžti tobulas žmogaus kūno proporcijas⁷² ir jas įkūnijo viena garsiausių antikos skulptūrų – Doriforas ‘ietininkas’, kuri buvusi nulieta iš bronzos apie 440 m. pr. Kr., o šiuo metu žinoma apie 60 jos kopijų (Neapolio muziejuje saugoma marmurinė romėnų kopija, sukurta iki 79 m. pr. Kr.)⁷³.

Pirmojoje magistro darbo dalyje aptariama Lesbo salos geografinė vieta ir dydis (§ 1), gyventojų papročiai (§ 2), žymiausi lesbiečiai poetai ar muzikai Arionas, Terpandras ir Sapfo (lot. *præclari Mufici*, § 3), miestas Mitilenė ir Aristotelio mokiniai (§ 4).

Aristotelio *Nikomacho etikos* graikišką citatą apie Lesbo liniuotę Taubertas pateikia 6 paragrafe su lotynišku vertimu⁷⁴. Toliau paaiškina šio instrumento paskirtį ir frazeologizmo reikšmę – ne akmuo pagal liniuotę, bet liniuotė pagal akmens formą turi kisti ir prisitaikyti⁷⁵ (§ 7). Čia pat pasvarstoma apie švino termodinamines ir fizikines savybes (§ 8).

Frazeologizmo (lot. *proverbia*) *Lesbo liniuotė* reikšmė aiškinama pasitelkiant vokiečių filologo Huberto van Giffeno (Obertus Giphanius, 1534–1604) ir italų humanisto Celio Calcagnini'o (Coelius Calcagninus, 1479–1541) komentarus, taip pat remiamasi Erazmo Roterdamičio (apie 1469–1536), Johanno Keplerio (1571–1630) ir kitų Renesanso autorių veikalais. Viena iš reikšmių teigia, jog gyvenimas turi būti priderinamas pagal dėsnius (taisykles), o ne dėsniai pritempiami pagal papročius⁷⁶.

70 „De Regula Lesbiâ“ (Taubert 1690, 1–12) ir „De Statuâ Polycleti“ (Taubert 1690, 13–24).

71 Steward 1978, 124–125.

72 Detalią Polikleito kanono proporcijų rekonstrukciją žr. Tobin 1975, 307–321.

73 Sengoku-Haga, Buseki, Lu, Ono, Oishi, Masuda, Ikeuchi 2017, 88.

74 „Dėl šios priežasties įstatymas ne viską gali numatyti, nes jis negali apimti kai kurių paskirų atvejų, todėl jiems reikia specialaus nutarimo. Ten, kur nėra nustatytų aiškių ribų, nėra nė aiškiai nustatyto mato, kaip, pavyzdžiui, švininis svambalas Lesbo statyboje: jis nėra pastovus, o prisitaiko prie akmens formos. Panašiai ir specialus nutarimas prisitaiko prie faktų“ (Aristotelis 1990, 167). Aristotelio raštų vertėjui į lietuvių kalbą realija nebuvo aiški, vertė žodžiu *svambalas*, bet komentare suabejo-

jo – *gal lekalas*: „Lesbo statyboje buvo naudojami nenulyginti akmenys, todėl švininis svambalas (gal lekalas), išsilenkdamas pagal nenugludinto akmens formą, padėdavo parinkti tinkamą akmenį“ (Aristotelis 1990, 413). Svambalas ir lekalas yra kiti įrankiai, tad straipsnyje pasirinkta vartoti platesnį terminą, Aristotelio gr. *τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδιν[ος] κανών*, lot. *Lesbiæ plumbea norma* (Taubert 1690, 5) suprantama kaip švininė Lesbo mūrininkų *liniuotė*.

75 „non lapis ad canonem, fed canon ad figuram lapidis mutetur ac formetur“ (Taubert 1690, 6).

76 „vitam ad leges effe corrigendam, non contra leges ad mores noſtros trahendos effe“ (Taubert 1690, 10).

Paskutinis paragrafas skirtas Bažnyčios tėvų ir teologų mintims apie dieviškos tvarkos ir žemiškojo gyvenimo santykį (§ 9). Apibendrinama, jog viso ko matas esanti Biblija: jei Lesbo liniuotė galinti parodyti akmens lygumą ir nelygumą, iškilimus ir įdubas, tai Šventasis Raštas būsiąs teisingų ir klaidingų teiginių matas⁷⁷.

Antroji darbo dalis pradeda Plinijaus teikiamomis žiniomis apie Polikleitą ir jo mokinį Ageladą (§ 1), svarstomi prieštaringi Cicerono teiginiai, esą menininkas buvęs ne skulptorius ar lipdytojas, bet dailininkas (lot. *pictor*), Doriforo skulptūros autoriumi skelbęs Lisipas ir kt. Taubertas su tuo nesutinka, oponuoja Calcagnini'ui, kuris esą per daug pasitikėjęs Cicerono autoritetu (§ 2–3).

Ilgokomis citatomis pateikiami graikų geografo Pausanijo II a. po Kr. matytų Polikleito skulptūrų aprašymai: chrizoelefantinė deivės Heros statula šventykloje Herajone (lot. *Juno Argiva*), marmurinis Jupiteris ten pat prie Argo (lot. *Jos Meilichius*), skulptoriui priskiriami marmuro darbai Ortijoje, vaizduojantys Dzeuso žmoną Letę ir jos dvynius vaikus Apoloną bei Artemidę (lot. *Latona, Apollinus, Diana*) bei sutemų deivės Hekatės skulptūra (§ 4). Taubertas abejoja, ar teisingai Pausanijas Polikleitui priskyrė Amiklėjo Veneros autorystę. Plinijaus citatoje vardijamos dar kelios Polikleito skulptūros: Diadumenas ('diademos nešiotojas'), kanoninis Doriforas, imperatoriaus Tito rūmuose stovėjusi skulptūrinė grupė Astragalizontai ('kauliukais žaidžiantys berniukai'), Lisimachijos Merkurijus, Romos Heraklis, feminizuotas sibaritas Artemonas, vadinamas Perifiretu. Paragrafas baigiamas romėnų krikščionio poeto Aurelijaus Prudencijaus Klemenso (348–apie 413) eilėmis, aprašančiomis pagonių skulptūrų keliamą įspūdį⁷⁸ (§ 5). Ilgokas paragrafas skirtas Polikleito skulptūrų vertinimui Vitruvijaus, Aeliano, Plinijaus ir Kvintiliano darbuose (§ 6).

Toliau svarstoma, kokia galėjusi būti Polikleito kanono (gr. *κανών*) išraiška. Vieni autoriai jį supratę kaip metalinę liniuotę (Bodinas) ar dažytą lentelę (Henri Estienne), kiti – kaip akmeninę tūrinę figūrą. Calcagnini's kanoną išvelgė Doriforo skulptūros proporcijose (§ 7). Taubertas neatmeta galimybės, jog Polikleitas galėjo būti palikęs ir kanono aprašymą, panašų į Albrechto Dürerio keturias knygas apie žmogaus kūno proporcijas⁷⁹ (§ 8), tačiau, kad ir koku būdu buvęs išreikštas kanonas, jį sėkmingai taikė Antikos menininkai (cituojamas Plinijus ir Klaudijus Galenas), sukurta lyg antropometrinė Lesbo liniuotė, kuria Polikleito sekėjai naudojami (§ 9).

Tezės baigiamos svarstymais apie posakio *Polikleito kanonas* vartojimą ir įvairių kanonų laikymąsi. Cituojama Naujojo Testamento eilutė (Gal 6,16) ir Bažnyčios tėvų mintys, pavyzdžiui, darbas baigiamas Alkvinio Jorkiečio citata apie pinigų, gyvenosenos ir kitus kanonus. Paskutiniuose darbo sakiniuose teigiama, jog Polikleito kanonas

⁷⁷ „Nam ut regula Lesbia fecundum hanc hypothefin & æqualitatem & inæqualitatem, eminentias & cavitates lapidum judicare potest, sic Sacra Scriptura & veræ fententiæ & falsæ judex erit“ (Taubert 1690, 12).

⁷⁸ Eilės yra iš „Peristepanon“ 10 himno „Romano Antiocheno“ (Clemens 1803, 132).

⁷⁹ Dürer 1528.

turįs būti suprantamas ne kaip metalinė liniuotė, o kaip nekintamos aritmetinės proporcijos ir intervalai, egzistuojantys seniau, nei jie buvę apskaičiuoti (§ 10).

Leidinį sudaro 24 numeruoti puslapiai ir 2 nenumeruoti lapai *in quarto* (4°, 21 cm; π1 A-C⁴). Brošiūra išspausdinta Samuelio Krebso (1627–1679) palikuonių spaustuvėje Jėnoje⁸⁰. Žinomi išlikę bent 7 egzemplioriai, saugomi bibliotekose Augsburgėje⁸¹, Dilingene⁸², Erfurte⁸³, Londone⁸⁴, Miunchene⁸⁵, Niurnberge⁸⁶, Romoje⁸⁷ ir Tiubingene⁸⁸.

4. DEDIKACIJOS TAUBERTO MAGISTRO DARBE. Autoriui skirti keturi eiliuoti sveikinimai, parašyti lotynų ir lietuvių kalbomis. Nenumeruotas lapas su dedikacijomis įrištas skirtingai: Miuncheno, Niurnbergo ir Romos egzemplioriuose sveikintojų dedikacijos įdėtos po antraštinio lapo, o Erfurto ir Londono bibliotekose esančiuose egzemplioriuose šis lapas su dedikacijomis įrištas po tezių.

4.1. TRYS LOTYNIŠKOS DEDIKACIJOS. Lotyniškas dedikacijas sukūrė darbo vadovas Schmidtas bei du Tauberto bendramoksliai hamburgiečiai. Šie studijas pradėjo kartu, atvykę į Jėną vos keliais mėnesiais anksčiau nei Taubertas⁸⁹. Iš Hamburgo kilęs Ulrichas Wiese (1668-06-26–1720-08-01), įgijęs magistro laipsnį, sugrįžo į gimtąjį miestą ir 1697 m. ten tapo Šv. Dvasios bažnyčios, nuo 1700 m. – „Verpimo namų“ koplyčios kunigu⁹⁰. Justus Stemannas (1668-11-20–1712-04-06) gimė Hamburge, po studijų Jėnoje 1696 m. buvo paskirtas netoli nuo Hamburgo esančio Sülfeldo, o 1701 m. – Hamburgo seniausios Šv. Petro bažnyčios kunigu⁹¹.

4.2. DICELIJAUŠ LIETUVIŠKA DEDIKACIJA

4.2.1. „PAPRASTAI GIMTAJA KALBA“. Lietuviška dedikacija išspausdinta antroji, po trumpo darbo vadovo šešiaeilio. Drąsą parašyti eilėrašį lietuvių kalba paaiškina lotyniškas prieraišas: „šiuo menkniekiu paskubomis ir paprastai gimtąja kalba norima pasveikinti išsilavinusįjį kraštiečių“⁹² (žr. 2 pav.).

80 Samuelis Krebsas spausdino 1656–1679 m., vėliau spaustuvę perėmė ir sūnūs, veikė iki 1696 m. (Benzing 1982, 224).

81 Universitätsbibliothek Augsburg, sign.: 02/III.2.4.17d.

82 Studienbibliothek Dillingen, sign.: Mag/VIII 44,42; proveniencijos: Thomas Korbinian.; Elchingeno benediktinų vienuolynas.

83 Universitätsbibliothek Erfurt, Forschungsbibliothek Gotha, sign.: Diss.phil 8° 00022 (42).

84 British Library, sign.: 529.g.14.(13.) – kopija?

85 Bayerische Staatsbibliothek, sign.: 4 Diss. 3509,17.

86 Landeskirchliches Archiv der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Bayern, sign.: X/U1 24 / 093.

87 Biblioteca nazionale centrale, sign.: MISC. VAL.922.23; proveniencijos: jėzuitų biblioteka Casa Professa, Roma; kardinolas Silvio Valenti Gonzaga (1690–1756).

88 Universitätsbibliothek Tübingen, sign.: Da 105.4.

89 Wiese ir Stemannas imatrikuluoti tą pačią dieną – 1689-04-22: „Steman, Just[us], Hamb.“, „Wiese, Ulr[ic]us, Hamburg.“ (Jauernig, Steiger 1977, 782, 891).

90 Witte 1772, 138; B[artels] 1803, 287.

91 Witte 1772, 30; B[artels] 1803, 186.

92 Lot. *vernacula sua* vertimas keblus, tikriausiai taip įvardijama kalba buvo suprantama kaip krašto, vietinė, buities, namų kalba. Nėra abejonės, jog Dicelijus ir Taubertas nuo mažumės buvo dvikalbiai.

Regula quam sequeris, non Lesbia fautor amande,
Sed Statuæ similis, quam Polycletus habet.
Inflecti renuit virtus, sed *σφάλματα* monstrans,
Edocet in rectâ te tenuisse viâ.
Perge bonum servare *μὲταγον*, sit regula constans.
Gloria sic olim splendida templa struet.

ita vobis

TUUS PRÆSES.

Sok zemin Debeſſu weſzimmas
Weſzk Laupſe Pono TAUBERTO:
Neſzok Je ten kur ans ſweſimmas.
Pas didde dangaus anga zibba.
Jau Sweigsdziu puikus abasas
Jem preſzai eit
Jr ſavim pleszi:
Jr warda Jo
T ſawo dugſo durres rezti
Sok miela Mote
PRUSU ZEME
Szi ſunus rawo Slowe neſz
Kur ſault wo: ne was pryeit;
Kur zemaſ DIEWAS gala dejest.
Jiſtoko Garbes warsna ejes
Per wiſſa wokies Swieta weſz.

*Raſucis diſce & feſtinatis & incultis Politif-
ſimo DN. CONTERRANEO vernacula
ſua applaudere voluis*

**J. G. Dietzel.
LL. Cultor.**

Quas

2 pav. Taubert 1690, [III]: Jono Kristijono Dicelijaus lietuviška dedikacija;
Bayerische Staatsbibliothek: 4 Diss. 3509,17

Šešiolikos eilučių eilėraštis spausdintas kursyvu, keli žodžiai tezių autoriaus garbei išskirti stačiu antikvos šriftu (*Pono, Jo, sunus*; išskirta ir eilėraščio pabaiga, tikriausiai atsitiktinai). Čia pateikiamas dedikacijos perrašas išlaikant originalo pasvirusį ir statų šriftą:

Sók zemin Debeffu weszimmas
Weszk Laupse Pono TAUBERTO:
Neszok Je ten kur ans swesimmas
Pas didde dangaus anga zibba.
Jau Sweigsdziu puikus abasas
Jem prefzai eit
Jr savim pleszti:
Jr warda Jo
Y sawo áugso durres rezti
Sok miela Mote
PRUSU ZFME⁹³
Szis sunus tawo Slowe nesz
Kur Sáule wos ne wos pryeit;
Kur zemai DIEWAS gala dejes.
Jisftoke⁹⁴ Garbes warsna éjes
Per wisfa wokies Swieta wesz.

Paucis hijce & festinatis & incultis Politif-
fimo DN.⁹⁵ CONTERRANEO vernacula
fua applaudere voluit

J. C. Dietzel.
L. L. Cultor.⁹⁶

Dabartinė rašyba pažodžiui perrašytas eilėraštis skambėtų maždaug taip:

Eilėraštis: Šok žemyn, debesų vežime, vežk liaupsę pono Tauberto, nešiok ją ten, kur anas šviesumas prie didelės dangaus angos žiba. Jau žvaigždžių puikus pulkas eina jam priešais ir plėšia (traukia) prie savęs ir vardą jo į savo aukso duris režia. Šok, miela mote Prūsų žeme, šis sūnus tavo šlovę neš [ten], kur saulė vos ne vos prieina, kur žiemai Dievas galą dėjęs (padaręs). Jis tokią garbės varsną (kelia) ėjęs per visą Vokės svieta (pasaulį) veš.

Prierašas (lot. k.): Šiuo menkniekiu paskubomis ir paprastai gimtąja kalba norima pasveikinti išsilavinusįjį kraštietį.

Parašas: Jonas Kristijonas Dicelijus, įstatymų studentas.

⁹³ ZFME: kursyvo raidė <E> yra suapvalintų formų, ši reta variantinė didžioji raidė dar išspausdinta, pavyzdžiui, lot. *Epidaurium* Taubert 1690, 17²⁰ (plg. vyraujančią šios raidės grafiką žodyje *DIEWAS*), <F> išspausdinta vietoje <E>.

⁹⁴ *Jisftoke*: klaida vietoje *Jis toke* ~ jis tokią.

⁹⁵ DN.: lot. *Domino*.

⁹⁶ L. L. Cultor: lot. *legum cultor*; Taubert 1690, [III].

4.2.2. RAŠYBA. Dedicacijoje vartojama įprasta Mažosios Lietuvos raštų ortografija, ji tik kiek supaprastinta dėl lietuviško šrifto neturėjusios spaustuvės techninių galimybių: trūko literos priebalsiui [ž] žymėti (rašoma, pavyzdžiui, *zemin* ~ žemyn), nebuvo nosinumą žyminčių raidžių (pavyzdžiui, acc. sg. *warda*, *Laupse*; *dejes* ~ dėjės), cirkumfleksu nepažymėta daugiskaitos kilmininko galūnė (pavyzdžiui, *Debeffu*) ir pan. Dalį rankraštyje buvusių rašybos ypatybių įmanoma rekonstruoti iš jų liekanų spausdintame tekste.

Rankraštyje žodžiai buvo pakirčiuoti. Spaudinyje liko vos keletas kirčio ženklų, išspausdintos akūtinės raidės <á, é, ó>. Dviejose formose akūtas žymi tvirtapradį kirčiuotą dvibalsį (*áugso* ~ áukso, *Sáule* ~ sáulė), toks dvibalsio priegaidės žymėjimas buvo įprastas XVII a. Formos *éjes* akūtas rekonstruotinas kaip rankraščio taškas, kuris spaustuvėje virto akūtu (*<é> → <é>). Formoje *SSók* 'šoka' galima išvelgti pasislinkusį priebalsės <s> diakritiką – vietoje rankraščio **Sók* buvo išspausdinta *SSók* (be reikalo pakartojant ir inicialinę raidę <S>). Jėnos spaustuvėje reikiamos literos išlietos nebuvo, todėl kitose vietose rankraščio <ś> diakritikas tiesiog praleistas – [š] nuo [ś] grafiškai neskiriama formose *Sok* ~ šok!, *swesimmas* 'šviesumas', *Slowe* ~ šlovė. Tai, kad raidė <ś> buvo vartojama Karaliaučiuje leistuose to meto raštuose, gerai liudija, pavyzdžiui, Dicelijaus tėvo verstų giesmių rašyba: *áukštybej'* RG 161₃, *cžefiskay* RG 284₅, *kuniškay* RG 532₂₄. Būtina atkreipti dėmesį, jog dedikacijos <ś> rekonstruojama žodžio pradžioje, o ši raidės pozicija yra išskirtinė, kitiems raštams beveik nebūdinga, randama tik Kleino gramatikose (Didžiosios Lietuvos šaltiniuose dažnesnė).

Poroje žodžių <s> parašoma ten, kur lauktume [z] ar [ž] – *abaras* ~ abazas 'stovykla', *Sweigsdziu* ~ zveigzdžių (?) 'žvaigždžių'. Tai vokiečių ortografijos įtaka.

Neskiriamos didžiosios raidės <J> ir <I>, visur rašoma <J>, pavyzdžiui, *Jau*, *Jr*. Tikriausiai šias raides buvo sunku atskirti jau spaustuvei įteiktame rankraštyje (mažosios raidės <i> ir <j> grafiškai aiškiai skiriamos).

Raidė <y> randama parašyta prielinksnyje Y 'i' ir trumposios atematinės veiksmažodžio formos *pryeit* 'prieina' priešdėlyje. Prielinksnio *i* rašyba per XVII a. kito, Dicelijaus rašymas *y* 'i' visiškai atitinka Vilento–Kleino–Rikovijaus tradiciją, tik vėliau dažniau imta rašyti nosinę raidę (nuo Šusterio giesmyno ar kiek anksčiau). Priešdėlio rašyba *pry-*, atvirksčiai, yra visiškai neįprasta – tiek Dicelijaus tėvo, tiek jo pirmtako Valtarkiemio kunigo Melchioro Švobos giesmėse rašoma vien *pri-*, pavyzdžiui, *pri-eik* KING 157₂₁ (→ *pri=eik* RG 233₉), *priêmei* RG 314₁₈. Ilgojo balsio Dicelijus nepažymėjo formoje *zemin* 'žemyn' (daugiau formų su ilguoju balsiu [y] eilėraštyje nepasitaikė).

Kai kurie daiktavardžiai pradedami didžiąja raide. Tai rodo stiprėjančią vokiečių rašybos įtaką ir gana gerai atitinka bendrą Mažosios Lietuvos ortografijos raidos chronologiją: daiktavardis didžiąja raide nuosekliai pradėtas rašyti XVIII a. pradžioje, pavyzdžiui, Jono Šulco verstose *Ezopo pasakėčiose* (1706)⁹⁷, žodyne *Clavis Germani-*

⁹⁷ Apie daiktavardžio rašymą didžiąja raide kituose raštuose žr. Šinkūnas 2019, 183–184, 186.

co-Lithvana, kurio datavimas iki šiol nėra tiksliau nustatytas (jis dabar datuojamas XVIII a. pradžia). Dicelijaus rašyba dar gana nenuosekli, didžiąja raide jis parašė 8 daiktavardžius (38 proc.: *debesis, garbė, liaupsė, motė, saulė, sviatas, šlovė, žvaigždė*), mažąja – 13 (62 proc.: *abazas, anga, auksas, dangus, durys, galas, sūnus, šviesimas, vardas, varsna, vežimas, Vokė* ‘Vokietija’, *žiema*). Vien didžiosiomis raidėmis išskyrė respondento pavardę, šalies pavadinimą ir žodį *Dievas* (*TAUBERTO, PRUSU Z[E]ME, DIEWAS*; dar lot. DN. *CONTERRANEO*).

Trumpuosius balsius rodo po jų rašomos geminatos. Priebalsiai sudvejinti žodžiuose *Debeffu weszimmas, swesimmas, didde, zibba, durres, wisfa*. Geminatos visada rašomos po trumpojo balsio ir vartojamos saikingai, panašiu dažnumu kaip ir kituose to paties laikotarpio raštuose⁹⁸.

Dicelijaus lietuvių kalbos mokėjimas ir geri rašybos įgūdžiai nekelia abejonių. Šiek tiek dvejonų būta dėl priebalsių samplaikų rašybos. Morfologinio rašybos principo laikymąsi rodo parašyta priebalsė *<ž> asimiliacinėje pozicijoje praes. 3 *reztii* ‘rėžia’. Kartą net persistengta: daiktavardis *auksas* parašytas su <g> (gen. sg. *áugso*) dėl klaidingo siejimo su veiksmožodžiu *augti, auga* (?). Fonetinė rašyba vartojama formoje imp. 2 sg. *Weszk* ‘vežk’, tačiau tas pats <sz>, žymintis jau ne [š], bet [ž], parašytas ir neasimiliacinėje pozicijoje žodyje *weszimmas* ‘vežimas’ (greičiausiai tai korektūros klaida, kitur [š] nuo [ž] aiškiai skiriama).

4.2.3. FONETIKA. Dicelijaus kalbai būdingas dvibalsio [ie] ir [è] sutapimas ar ryškus šių fonemų painiojimas: rašoma nom. sg. *swesimmas* ~ šviesimas ‘šviesa, šviesumas’, dat. sg. *zemai* ‘žiemai’, adv. *prefzai* ‘priešais’, bet poroje formų dvibalsis išlaikytas – voc. ar nom. sg. *miela*, nom. sg. *DIEWAS*. Dar vienas pavyzdys – gen. sg. *wokies* ‘Vókės’ – nerodo <ie> vietoje [è], šitaip pažymėtas ne dvibalsis, bet gomurinio priebalsio [k’] minkštumas. Dicelijaus tėvo verstose giesmėse [è] ir [ie] sutapimo atspindžių yra mažai (gal tai giesmyno redaktoriaus nuopelnas?), tačiau kelis pavyzdžius galima rasti – nom. sg. *gieda* ‘gėda’ RG 314₁₂, praet. 2 sg. *lèjei* ‘liejai’ 313₆, gen. sg. *mègo* ‘miego’ 204₁₉, acc. sg. *nèka* 313₁₉ (plg. gen. sg. *nieko* 283₂₀, 532₃), gen. sg. *peršwetimmo* 532₂₁, instr. sg. *šwėfybe* 413₃, adv. *šwėfu* 206₃, nom. sg. *šwėfums* 206₄ (plg. adv. *Péršwiestinay* 532₁₅, adv. *šwiefu* 413₁₁), su tašku parašytas dvibalsis formoje acc. pl. *griėšnofus* 205₁₇⁹⁹.

Išblėsęs nekirčiuotas [ai] matyti formoje gen. pl. *Sweigsdziu* ‘žvaigždžių’, daugiau formų su šiuo dvibalsiu šaknyje eilėraštyje nepasitaikė, galūnėse rašoma <ai>: adv. *prefzai*, dat. sg. *zemai* ‘žiemai’.

⁹⁸ Dicelijaus eilėraščio santykinis geminatų gausumo indeksas, apskaičiuotas pagal metodiką, aprašytą Šinkūnas 2019, 188, būtų lygus 9,86.

⁹⁹ Kiti pavyzdžiai kontraversiški: dat. sg. *Bėdniems* RG 128₂₀ ir nom. sg. *Biednasfis*

281₂₃ (*bėdnas* iš *biednas* dėl *bėda*?), gen. sg. *gierybes* 312₂₀ (čia ne dvibalsis, vėlgį žymimas minkštasis gomurinis priebalsis [g’], plg. adv. *Gieray* 534₂₃, gen. sg. *Gieráufu* 534₃).

Valtarkiemio apylinkėse galūnės ryškiai redukuojamos nebuvo. Dicelijaus eilėraštyje sisteminio galūnių trumpinimo irgi nėra, išskyrus kelias sutrumpintas formas: nom. sg. *ans* ~ *anas*, praes. 3 *eit* ~ *eiti* 'eina', *pryeit* ~ *prieiti* 'prieina'.

4.2.4. MORFOLOGIJA. Frazę [žvaigždės *Taubertą*] *savim pleszti* reikia suprasti kaip 'traukia prie savęs'. Įvardis vartojamas vienaskaitos aliatyvo forma, *savimp* parašyta be priebalsio *-p* prieš ta pačia priebalse prasidedantį žodį. Kitur vietai reikšti vartojama prielinksninė galininko konstrukcija *pas* [...] *anga* 'prie angos'.

Šauksmininko funkciją atlieka vardininko linksnis *Debeffu weszimmas*, kito kreipinio raišką slepia nevienareikšmė rašyba, gali būti interpretuojama dvejopai: ir kaip išreikšta šauksmininku, ir vardininku – *miela Mote PRUSU Z[E]ME*.

Vartojama senoji *i* kamieno forma acc. pl. *durres* 'duris', ankstesniuose senuosiuose raštuose ji nerasta.

Eilėraštyje gana gausu veiksmažodžio 3 asmens atematinių formų: *eit*, *pryeit*, *pleszti*, *reszti*. Ilgosios formos *plėšti* 'plėšia', *rėžti* 'rėžia' greičiausiai yra okazinės, susidarytos eiliuojant iškilmingu stiliumi pagal analogiją iš tematinių. Kituose šaltiniuose jos nevartojamos ir tarmėse nežinomos¹⁰⁰.

4.2.5. LEKSIKA. Iš leksikos ir žodžių darybos ypatybių reikia atkreipti dėmesį įrieveiksmį *priešai* 'priešais', kuris užfiksuotas keliuose Mažosios Lietuvos žodynuose (*Q*, *N*) ir galbūt tebevartojamas aukštaičių patarmėse (ir kaip priešdėlis, žr. *LKŽ*). Retas daiktavardis *šviesimas* 'šviesa, šviesumas' pasidarytas iš būdvardžio su priesaga *-imas*¹⁰¹, jo Dicelijui prireikė rimui su žodžiu *vežimas*. Daiktavardis *apšviesimas* (ar *apšviesymas*, *LKŽ*) vartojamas Mažvydo giesmyne, Dominykas Urbas pagrįstai jį žymi kaip galbūt taisytiną į *apšvietimas*¹⁰² – *fchirdis wernuju fchwentofes Dwaffes apfchwiefimu pamokinai MžG II E3v(311)*₃.

Eilėraštyje vartojami anuomet įprasti slavizmai *abazas* 'stovykla, sambūris', *svietas* 'pasaulis, kraštas'. Įprastas buvo ir žemėvardis *Vokė* 'Vokietija', užfiksuotas, pavyzdžiui, žodyne *Clavis Germanico-Lithvana*, Jokūbo Brodovskio žodyne ir kituose senuosiuose šaltiniuose.

5. IŠVADOS. Jono Kristijono Dicelijaus eilėraštis, 1690 m. išspausdintas kartu su Jono Kristoforo Tauberto magistro darbo tezėmis, yra antroji žinoma lietuviška dedikacija, sukurta mokslo laipsnio suteikimo proga.

Dicelijaus gimimo data tiksliai nenustatyta, jis gimė apie 1670 m. Valtarkiemio kunigo Ernesto Dicelijaus šeimoje. 1690 m. įstojo į Jėnos universitetą studijuoti teisės. Po studijų nuo 1695 m. dirbo Vėluvos mokykloje, 1700 m. atsistatydinęs iš mokyklos konrektorius pareigų grįžo į Valtarkiemį, kur gyveno su motina iki mirties 1706 m.

¹⁰⁰ Specht 1935, 83–91; Sabaliauskas 1957, 77–114; Stang 1966, 310.

¹⁰¹ Žr. Skardžius 1943, 209.

¹⁰² Urbas 1996, 33.

Jėnos universitete XVI–XVII a. studijavo bent 7 studentai iš LDK ir 25 – iš Mažosios Lietuvos. Vienam jų – kraštiečiui Taubertui iš Klaipėdos – ir skirtas Dicelijaus lietuviškas sveikinimas.

Dicelijaus geras lietuvių kalbos mokėjimas ir rašybos įgūdžiai nekelia abejonių. Vartojama įprasta Mažosios Lietuvos raštų ortografija, ji tik kiek pakitusi dėl lietuviško šrifto neturėjusios spaustuvės techninių galimybių. Dicelijaus kalbai būdingas ryškus [ė] ir [ie] fonemų mišinys, dėl sklandesnio rimo ar siekdamas iškilmingo stiliaus pavartojo retą okazinį darinį *šviesimas* ir ilgąsias veiksmažodžių *plėšti*, *rėžti* atematinės formas.

Literatūra ir šaltiniai:

- ALEKNAVIČIENĖ, ONA, 2014: *Jokūbo Brodovskio patarlių, priežodžių ir mįslių rinkinys* Litauische Sprichwörter und Rätsel, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- ARISTOTELIS, 1990: *Rinktiniai raštai*, sudarė Antanas Rybelis, iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius, Marcelinas Ročka, Vosylius Sezemanas, Vilnius: Mintis.
- ARNOLDT, DANIEL HEINRICH, 1756: *D. Daniel Heinrich Arnoldts Ėufätze zu seiner Historie der Königsbergfchen Univerfität, nebft einigen Verbefferungen derfelben, auch zweyhundert und funfzig Lebensbefchreibungen Preußifcher Gelehrten*. Königsberg in Preuffen, im Verlag fel. Johann Heinrich Hartungs Wittwe, 1756.
- ARNOLDT, DANIEL HEINRICH, 1777: *D. Daniel Heinrich Arnoldts, Königlischen Preußifchen Oberhofpredigers und Confiftorialraths kurzgefaßte Nachrichten von allen feit der Reformation an den Lutherifchen Kirchen in Ostpreußen geftandenen Predigern*. Herausgegeben von Friedrich Wilhelm Benefeldt, Pfarrer in Arnau. Königsberg, bey Gottlieb Lebrecht Hartung. 1777.
- AUGSTKALNS, ALV[ILS], 1935: „Smulkūs pastebėjimai (1. Senų lietuviškų raštų dalykai)“, *APh* 5, 149–156.
- B[ARTELS, JOHANN HEINRICH,] 1803: „Von Hamburgifchen Predigern“, *Hamburg und Altona. Ein Journal zur Gefchichte der Zeit, der Sitten und des Gefchmaks*. II. Jahrgang, IV. Band, Hamburg, 1803. Bei Friedrich Hermann Neftler. XII. Heft, 181–192, XIII. Heft, 283–292.
- BENZING, JOSEF, 1982: *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- BIRŽIŠKA, MYKOLAS, 1927: *Rinktiniai mūsų senovės raštai*, Kaunas: Švietimo Ministerijos knygų komisijos leidinys.
- BIRŽIŠKA, VACLOVAS, 1924: *Lietuvių bibliografija 1. XVI–XVIII a.*, Kaunas: Švietimo Ministerijos leidinys.
- BIRŽIŠKA, VACLOVAS, 1960: *Aleksandrynas. Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos 1. (XVI–XVII amžiai)*, Čikaga: JAV LB kultūros fondas.
- BIRŽIŠKA, VACLOVAS, 1987: *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais*, redagavo ir papildė Mykolas Biržiška, su Adolfo Šapokos įvadu, [Čikaga]: Litanistikos instituto leidykla.
- BÖSIUS, GEORGIUS, 1670: *I. N. J. EXERCITATIO PHILOSOPHICA de VIRTUTE MORALI quomodo comparetur. Quam BENEVOLO AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS INDUL-*

- TU IN ILLUSTRIS SALANA publico eruditorum examini exponunt PRÆSES M. FRIDERICUS RÜCKERUS Regiom. Pruff. & RESPONDENS GEORGIUS BÖSIUS Vilnâ Lithv. ad diem _ Februarii, 1670. horis locoq[ue] foliis. JENÆ, Literis Joh. Jacobi Bauhoferi; Sächsische Landesbibliothek / Staats- und Universitätsbibliothek, Dresden: Coll.diss.B.43,misc.5.
- BRENDER, FR[ANZ], 1933: „Zur Metrik der litauischen Hexameter von 1589“, *APh* 4, 35–45.
- CICĖNIENĖ, RIMA; REDA GRIŠKAITĖ (par.), 2016: *Atminimų sodai: albumistikos etiudai, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos album amicorum katalogas*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka.
- CLEMENS, AURELIUS PRUDENTIUS, 1803: *M. AURELII PRUDENTII CLEMENTIS V. C. CARMINA. Commentariis, et Lectionibus variantibus illustrata cura et studio P. LAMBERTI GIL, ORD. PRAED. PRESBYT. ET PHILOSOPHIAE PROFESS. TOMUS PRIMUS. CAESAR-AUGUSTAE: EXCUDEBAT MARIANUS MIEDES. MDCCCIII.*
- DAMBRAUSKAITĖ, RAMUNĖ, 1995: „A Latin Funeral Oration from Vilnius (1594)“, *Humanistica Lovaniensia* 44, 250–269.
- DICELIJUS, ERNESTAS, [1659]: *Apollo Samt feinen Kunst= und Huld=Göttinnen Wird Zu trauriger Leichfolgung und Beerdigung Deß Edlen / Groß Achtbarn und Hochgelahrten Herrn Simon Dachen / Der Weltweißheit M. und auff der löblichen Königsbergijchen Hohen Schulen der Edlen Tichter=Kunst weitberühmten Professoren etc. Eingeladen von Ernst Dizeln / der H. Schrifft Befliiff: Gedruckt durch Sr. Churfl. Durchl. zu Brandenb. in Preuff. und der Academien beftalten Buchdr. Iohann Reufnern. [Königsberg, 1659.] [2] 1.; 4°; Wolfenbüttel, Herzog-August-Bibliothek: Xb 9448 (202).*
- DICELIJUS, ERNESTAS [ca. 1675]: *Honoribus In Theologia summis Quibus [...] Dns M. Bernhardus a Sanden [...] Rectore [...] Dn. Christiano Seth [...] Dn. Christiano Drejero [...] Dn. Martino Silvestro Grabe [...] In Illustri Albertina condigne decorabatur, dum Illi Doctoratus Insignia & Privilegia tradebantur. Applaudit Ernestus Dietzelius, Pastor Walterkehmensis, Regiomonti: Reusnerus, [po 1670-07-18]. [2] 1.; 2°; Wolfenbüttel, Herzog-August-Bibliothek: Pd 4° 110 (13); Biblioteka Narodowa: SD XVII.4.10931.*
- DROTVINAS, VINCENTAS, 2008: „Michaelis Mörlinas ir jo traktatas *Principium primum in lingua Lithvanica*“, *Michaelio Mörlino traktatas Principium primum in lingua Lithvanica*, dokumentinis leidimas ir studija, parengė Vincentas Drotvinas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 127–156.
- DÜRER, ALBRECHT, 1528: *Hierinn find begriffen vier Bücher von menschlicher Proportion / durch Albrechten Dürer von Nürerberg erfunden vnd beschriben / zu nutz allen denen / so zu diser kunst lieb tragen. M. D. XXVij.*
- ELERTAS, DAINIUS, 2013: „Prūsijos evangelikų liuteronų dvasininko aprūpinimas XVI a. 5–7-uoju dešimtmečiais: Martyno Mažvydo atvejis“, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis* 27, 87–117.
- ELERTAS, DAINIUS, 2014: „Kaip miestelis virto miestu: karčemų plėtra Tilžėje 1514–1552 metais“, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis* 29, 98–149.
- ERLER, GEORG, 1910: *Die Matrikel und die Promotionsverzeichnisse der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829 1. Die Immatrikulationen von 1544–1656*, Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot.
- ERLER, GEORG, 1911–1912: *Die Matrikel und der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829 2. Die Immatrikulationen von 1657–1829*, Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot.

- FALKENHAHN, VIKTOR, 1941: *Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer. Beiträge zur Kultur- und Kirchengeschichte Altpreußens, Königsberg und Berlin*: Ost-Europa-Verlag.
- GELUMBECKAITĖ, JOLANTA, 2002: „Philippo Hainhoferio ryšiai su DLK ir lietuviškas eilėraštis jam skirtoje knygoje *Carmina gratulatoria amicorum in felicissimum iter (1617)*“, *Alt* 4, 17–42.
- GERULLIS, GEORG, 1922: *Die altpreußischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt*, Berlin und Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger, W. de Gruyter.
- GERULLIS, GEORG, 1927: *Senieji lietuvių skaitymai 1. Tekstai su įvadais*, Kaunas: Lietuvos universiteto leidinys.
- GERULLIS, GEORG, 1930: „Litauische Hexameter von 1589“, *Filologu biedribas raksti* 10, 9–12.
- GERULLIS, GEORG; J[OSEPH] MÜLLER-BLATTAU, 1936: „Eine litauische Melodie von 1634“, *StB* 5, 106–108.
- GÜNTER, JOHANN JAKOB, 1858: *Lebensskizzen der Professoren der Universität Jena seit 1558 bis 1858*, Jena: Verlag Friedrich Manke.
- HARTKNOCH, CHRISTOPHORUS, 1684: *Alt= und Neues Preuffen Oder Preuffischer Historien 3wey Theile [...] Mit sonderbahrem Fleiß zusammen getragen / Durch M. CHRISTOPHORUM Hartknoch deß Thorniſchen Gymnafii Profefforem*. Franckfurt und Leipzig. In Verlegung Martin Hallervorden / Buchhändlern in Königsberg. Druckts Iohann Andreae. Anno M DC LXXXIV.
- JAUERNIG, REINHOLD; MARGA STEIGER, 1977: *Die Matrikel der Universität Jena 2, 1652 bis 1723*, Weimar: Hermann Böhlaus Nachfolger.
- JURGELĖNAITĖ, RASA, 1998: *Lotyniškoji laidotuvių poezija: XVI a. pabaigos Vilniaus Akademijos tekstų retorinė analizė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- JURGINIS, JUOZAS; INGĖ LUKŠAITĖ, 1981: *Lietuvos kultūros istorijos bruožai. Feodalizmo epocha, iki XVIII a.*, Vilnius: Mokslas.
- JUŠKA, ALBERTAS, 2003: *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda: Mažosios Lietuvos fondas, Klaipėdos universiteto leidykla.
- KING – [Danielius Kleinas, par.] *Neu Littaufches / verbeffert= und mit vielen neuen Liedern vermehretes Gefangbuch / Nebst einem sehr nützlichen / nie ausgegangenen Gebetbüchlein / Auch einer Teutfchen / hochnötig=unterrichtlicher Vorrede an den Leser*. NAUJOS GIESMJU KNYGOS, Kurrofe jėnos Giefmes su pritārimu wiffū Bážnyc3os Mokitoju per mufu Lietuwa yra pagėrintos / O nájos grážos Giefmes pridėtos. Taipajeg MALDU KNYGELES didžaufey Bážnyc3ofe wartojamos / Su labay priwálingu Pirm=pamokinnimu šias Knygeles škaitanc3uju / Patogey fuguldytos ir išdūtos. KARALAU CZUJE Išpaude šawo iffirádimaš PRIDRIKIS REUSNERIS Metúš M. DC. LXVI. [1666]; Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu: Pol.7.II.4334.
- KÖHLER, OTTO, 1992: *Die Matrikel der Universität Jena 3, 1723 bis 1764*, München, London, New York, Paris: K. G. Saur.
- LB I – *Lietuvos TSR bibliografija*. Serija A. *Knygos lietuvių kalba 1, 1547–1861*, Vilnius: Mintis, 1969.
- LLICH 1957 – *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. Feodalizmo epocha*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957.
- LUKŠAITĖ, INGĖ, 1980: *Radikalioji reformacijos kryptis Lietuvoje*, Vilnius: Mokslas.

- MENTZ, GEORG, 1944: *Die Matrikel der Universität Jena 1. 1548 bis 1652*. Bearbeitet von Georg Mentz in Verbindung mit Reinhold Jauernig, Jena: Verlag von Gustav Fischer.
- MITZKA, WALTHER, 1968: „Altpreußisches“, Walther Mitzka, *Kleine Schriften zur Sprachgeschichte und Sprachgeographie*, Berlin: Walter de Gruyter & Co, 317–332 = *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen* 52(1–2), 1924, 129–147.
- MÖLLER, G[ERTRUD], 1683: *Wollgemeinter Glück=Wunsch Bey Liebreicher Eh=Verbindung Herrn Friedrich Hånfels / Erbhabern auff Kerstuppen [et]c. Mit Iungf. Anna=Rofina Ditzelin / Sr. Ehrwürden Herrn Ernft DIZELII, Wollverdienten Pfarrern zu Walterkeim vielgeliebten Iungfer Tochter. Derer Hochzeitlicher Ehren=Tag den 23. Hornung dieses 1683. Jahres erfreulich begangen ward / Auff freundliches Begehren willig abgeftattet von G. Möllerin. Königsberg / Gedruckt bey Friedrich Reufners / Churfl. und Academ. Buchdruckers=Erben. 2 l., 2°; Staatsbibliothek zu Berlin: 2,71 an: 4“ Yi 7100.*
- MŽG II – [Martynas Mažvydas, Baltramiejus Vilentas, par.] GESMES *Chrikc3oni3kas gedomas ba3nic3ofu per Welikas ir Sekminias ik Aduenta. I3ch3pauftas Karalauc3ui / nũg Iona Daubmana. Metu Diewa / M. D. LXX. [1570.]*
- NARBUTIENĖ, DAIVA, 2004: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- NEHRING, JOHANN CHRISTOPH, 1710: *Ioh. Christoph Nehrings Historisch=Politisch=Luriftisches LEXICON, In welchem über die Erklärung derer Iuriftischen und bey der Kauffmannschafft gebråuchlichen / auch andere in denen Zeitungen vorkommende Redens=Arten / die Religion / den Staat / die vier Haupt=Facultåten / nebst andern Difciplinen / Professionen und Künften / insonderheit die Chymie, Mathefin, Astronomie, Historie, Politic und Mufic, die Schiffarth, Bürgerliche und Kriegs=Bau=Kunst angehende und dieselbe erläuternde Kunst=Wörter; Nechst dem auch viele Biblische / Iúdische / Chriftliche / Heydnische / Griechische / Rómische und alte Teutfche / wie auch andere so Europåische als auswårtige Nationes betreffende religiöse und politische Ceremonien / Rechte / Gebråuche / Antiquitåten und Gewohnheiten / Nicht weniger allerhand ausländische Müntzen / Gewichte und Edelgesteine / auch fremder Nationen Hof= und Kriegs=Bedienungen und Chargen, in richtiger Alphabets-Ordnung dargeftellet und erkläret werden; Nach des Autoris Ableben an unzehlichen Orthen vermehret und verbeffert / dem Publico zum besten ans Licht gegeben. Mit Königl. Pohln. und Churfürftl. Sächf. PRIVILEGIO. GOTHA / Verlegt JACOB MEVIUS, im Jahr 1710.*
- NEUMANN, F[RIEDRICH] W[ILHELM], 1935: „Litauische Gelegenheitsgedichte aus dem 17. Jahrhundert“, *Aph* 5, 126–133.
- PAKNYS, MINDAUGAS, 2008: *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.*, Vilnius: Aidai.
- PATIEJŪNIENĖ, EGLĖ, 1998: *Brevitas ornata: Måžosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- PETROŠIENĖ, LINA, 2007: *Lietuvininkų etninė muzika: tapatumo problemos*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- PISANSKI, [GEORG CHRISTOPH,] 1850: „Von den Provinzialfchulen und den Schulen in den kleinen Städten im fiebenzehnten Iahrhundert. Aus Pisanski’s Entwurf der Preußifchen Litterärgeschichte“, *Neue Preußifche Provinzial=Blätter [...]* Band X, Königsberg, 1850. In Commiffion bei Tag & Koch, 126–141.

- PISANSKI, G[EORG] C[HRISTOPH], 1886: *G. C. Pifanski's Entwurf einer preußischen Literaturgeschichte in vier Büchern*. Mit einer Notiz über den Autor und sein Buch, herausgegeben von Rudolf Philippi, Archivrath und Königl. Staatsarchivar zu Königsberg. Königsberg. Verlag der Hartung'schen Druckerei. 1886.
- PRETORIJUS, MATAS, 1688: *ORBIS GOTHICUS. ID EST. HISTORICA NARRATIO, OMNIUM FERE GOTHICI NOMINIS POPULORUM ORIGINES, SEDES, LINGVAS, REGIMEN, REGES, MORES, RITUS VARIOS, CONVERSIONEM AD FIDEM &c. &c. EXHIBENS. QUA SIMUL VICTRICEM OLIM TOT GENTIUM GOTHIAM, PRODUCTIS ULTRA EUROPÆ ASIÆQUE TERMINOS IN AFRICAM ARMIS, GOTHIÆ SARMATICÆ; [...] MATTHÆI PRÆTORII, Præpofiti Waiheropolitani, Hiftoriographi ac Secretarii S. R. Maj. Poloniarum. ANNO SUPREMI GENTIUM TERRARUMQUE PRINCIPIS M. DC. LXXXVIII. Typis MONASTERII OLIVENSIS Sacri Ordinis Ciftercienfis. IMPRIMEBAT JOANNES JACOBUS TEXTOR, FACTOR.*
- PRETORIJUS, MATAS, 1999: *Prūsijos įdomybės arba Prūsijos regykla 1. Prūsijos įdomybių santrauka, I knyga: Prūsijos onomastika*, Vilnius: Pradai.
- PRETORIJUS, MATAS, 2004: *Prūsijos įdomybės arba Prūsijos regykla 2. II knyga: Prūsijos demologija, III knyga: Prūsijos topografija*, Vilnius: Pradai.
- PRETORIJUS, MATAS, 2006: *Prūsijos įdomybės arba Prūsijos regykla 3. IV knyga: Senovės prūsų idololatrija, V knyga: Senovės prūsų šventės, VI knyga: Senovės prūsų konsekracijos*, Vilnius: LII leidykla.
- RAGAUSKAS, AIVAS, 1996: „Vilniaus miestiečiai XVII amžiaus proginėje literatūroje“, *Lt* 1(25), 3–14.
- RAGAUSKAS, AIVAS, 2002: *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius: Diemedis.
- RG – [Jonas Rikovijus, par.] *Neues Abermahl verbeffert= und mit vielen neuen Liedern vermehrtes Littaufches Gefang=Buch / Sambt einem sehr nützlischen Gebeth=Büchlein. Naujos Su pritarimu wiffū Bažnicôs mufu Lietuwojê Mokitojû pagérintos GIESMJU KNYGOS, Taipojeg MALDU KNYGELES, Labjaufej Bažnyčofê Wartojimos Patogiej futaititos ir šwežey išdutos per M. Iona Rikowia / Norkicû Klebona. KARALAUČUJE, Išpauftos per PRIDRIKIO REUSNERO, paliktą Našlę / 1685; Vilniaus universiteto biblioteka: L_R 1377.*
- ROEHS, JACOB, 1688: *SVB AVSPICIIS DEI T. O. M. ET SCEPTRO ACADEMICO RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI SERENISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI DN. JOHANNIS VVILHELMI, Ducis Saxoniae, Juliae, Cliviae ac Montium &c. PRÆSIDE DN. JOHANNIS GVILIELMO BAJERO, SS. Theol. D. ejusd. Facultat. Prof. Publ. atque h. t. Decano Spectabili, Dn. Præceptore, Patrono atque Promotore Studiorum fuorum æternum devenerando DISSERTATIONEM HANC THEOLOGICAM De STATV EXINANITIONIS CHRISTI ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΥ publicæ Eruditorum difquifitioni fubjicit IN INCLVTA AD SALAM ACADEMIA AUCTOR RESPONSVRVS. JACOBVS ROEHS Welavia Prusfus Ad. d. 2/12 Maji. A.C. c1c. LXXXIIX. in Auditorio Theologico horis confvetis JENÆ, LITERIS JOAN. ZACH. NISI. 40 p.; Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek Jena: HZ: 4 Bud.Theol.114(10)*
- ROLING, BERND, 2014: „Mechanik und Mirakel: Johannes Andreas Schmidt (1652–1726) und die technischen Grenzen des Wunders in Helmstedt“, *Was als wissenschaftlich gelten darf. Praktiken der Grenzziehung in Gelehrtenmilieus der Vormoderne*, Hgg. Martin Mulrow, Frank Rexroth, Frankfurt am Main: Campus Verlag, 211–246.

- RUIGYS, PILYPAS, 1747: *Littauifch=Deutches und Deutch=Littauifches Lexicon, Worinnen ein hinlänglichlicher Vorrath an Wörtern und Redensarten, welche sowol in der H. Schrift, als in allerley Handlungen und Verkehr der menschlichen Gesellschaften vorkommen, befindlich ist: Nebst einer Historifchen Betrachtung der Littauifchen Sprache; Wie auch einer gründlichen und erweiterten Grammatick, mit möglichster Sorgfalt, vieljährigem Fleiß, und Beyhülfe der erfahrensten Kenner diefer Sprache gefamlet von Philipp Ruhig, Pfarrern und Seniore zu Walterkehmen, Infterburgifchen Hauptamtes. Königsberg, druckts und verlegts I. H. Hartung, 1747.*
- SABALIAUSKAS, A[LGIRDAS], 1957: „Atematiniai lietuvių kalbos veiksmažodžiai“, *Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai*. Straipsnių rinkinys, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 77–114.
- SAMAS, ALOYZAS, 1997: *Žemėlapiai ir jų kūrėjai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- SCHAEKEN, JOS, 1991: „Die Altpreussischen Wörter in einem Gedicht von Friedrich Zamelius (1590–1647)“, *Studies in West Slavic and Baltic Linguistics, Studies in Slavic and General Linguistics* 16, 273–290.
- SENGOKU-HAGA, KYOKO; SAE BUSEKI, MIN LU, SHINTARO ONO, TAKESHI OISHI, TAKESHI MASUDA, KATSUSHI IKEUCHI, 2017: „Polykleitos and His Followers at Work: How the Doryphoros Was Used“, *Artistry in Bronze. The Greeks and Their Legacy (XIXth International Congress on Ancient Bronzes)*, eds. Jens M. Daehner, Kenneth Lapatin, Ambra Spinelli, Los Angeles: J. Paul Getty Museum, Getty Conservation Institute, 87–93.
- SKARDŽIUS, PRANAS, 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- SPECHT, FR[ANZ], 1935: „Zur Geschichte der Verbalklasse auf -ē“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 62, 29–115.
- STANG, CHR[ISTIAN] S., 1932: „Archivalia“, *Aph* 3, 27–46.
- STANG, CHR[ISTIAN] S., 1966: *Verleichende Grammatik der Baltischen Sprachen*, Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- STANKIEWICZ, MAURICY, 1889: *Studia bibliograficzne nad literaturą litewską 2. Bibliografia litewska od 1547 do 1701 r.*, Kraków: księgarnia G. Gebethnera i Spółki.
- STEWART, ANDREW, 1978: „The Canon of Polykleitos: A Question of Evidence“, *The Journal of Hellenic Studies* 98, 122–131.
- SVIRSKAS, MORKUS; IRENA BALČIENĖ (par.), 1997: *Akademijos laurai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.
- ŠARKAUSKIENĖ, SKIRMANTĖ, 2003: *Lotyniškasis XVI–XVII amžiaus LDK epitalamijas*, Kaunas: Naujasis lankas.
- ŠINKŪNAS, MINDAUGAS, 2019: „Rašybos skirtumai surinkimininkų ir bažnytinėje raštijoje“, *Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Prūsijos Lietuvoje*, sudarė ir parengė Inga Strungytė-Liugienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 177–232.
- TAUBERT, JO[ANNES] CHRISTOPHORUS, 1690: *DVOS CANONES nimirum REGULAM LESBIAM ET STATVAM POLYCLETI. D[eo] T[rino] O[ptimo] M[aximo] A[mmuente] PRÆSIDE IO. ANDREA Schmidt Phil. Prof. Publ. Ord. examinabit JO. CHRISTOPHORUS Taubert Memelà-Pruffus A. & R. Ad d. _ Novembris A. O. R. M DC XC. JENÆ LITTERIS KREBSIANIS.*
- TOBIN, RICHARD, 1975: „The Canon of Polykleidos“, *American Journal of Archaeology* 79 (4, Oct.), 307–321.

- TRILUPAITIENĖ, JŪRATĖ, 1998: *Martynas Mažvydas: pirmųjų lietuviškų knygų giesmės*, Vilnius: Baltos lankos.
- ULČINAITĖ, EUGENIJA (par.), 2010: *Kalbų varžybos. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų ir didikų sveikinimai, Lietuvos didikų kunigaikščių rūmų studijos 5*, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai.
- URBAS, DOMINYKAS, 1996: *Martyno Mažvydo raštų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- VAŠKELIENĖ, ASTA, 2006: „Lietuvos XVIII a. lotyniškoji laidotuvių kūryba“, *Senoji Lietuvos literatūra* 22, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 269–294.
- VAŠKELIENĖ, ASTA, 2010: „Antikinio žanro konvencijos XVIII a. lotyniškojoje laidotuvių poezijoje“, *Senoji Lietuvos literatūra* 30, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 109–124.
- Verzeichniß 1748* – [Jacob Theodor Stolzenberg (?),] „Verzeichniß der fämtlichen Schulcollegen zu Welau in Preuffen“, *ACTA SCHOLASTICA*, worinnen, nebst einem gründlichen Auszuge der auserlesfensten PROGRAMMATVM, der gegenwärtige Zustand Der Berühmtesten Schulen und der dahin gehörigen Gelehrsamkeit entdeckt wird. Des Achten Bandes Drittes Stück. Nürnberg, Verlegts Stein und Raspe. 1748, 240–249.
- WALTER, AXEL E., 1999: „Königsberger Gelegenheitsdichtung im 17. Jahrhundert. Eine Einführung“, *Knygotyra* 35, 66–82.
- WALTER, AXEL E., 2008: „Dach digital? Vorschläge zu einer Bibliographie und Edition des Gesamtwerks von Simon Dach nebst einigen erläuterten Beispielen vernachlässigter bzw. unbekannter Gedichte“, *Simon Dach (1605–1659). Werk und Nachwirken*, herausgegeben von Axel E. Walter, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 465–522.
- WITTE, JOHANN, 1772: *Zuverlässige Nachrichten von den Evangelisch-Lutherischen Predigern und Kirchspielen der Stadt Hamburg und in deren Eigenthümlichen und Gemeinshafftlichen Gebiete, von Anfang der Religionsverbesserung bis auf diese Zeiten, nebst den Foundationen dieser Kirchen, herausgegeben von Iohann Witte, E. Hochehrw. Ministerii Candidaten, Catecheten am Gafthause, und Oberküfter der Hauptkirche zu St. Petri in Hamburg. Zwote und vermehrte Auflage*. Hamburg, bey I. I. C. Bode.
- Wittenberger Matrikel 3, 1565–1587*, Online-Ausg. Halle, Saale: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, 2017.
- ZAMELIUS, FRIDERICUS, 1679: „Appendicis loco ad Differtationem de Lingva Veterum Prufforum adjicimus FRIDERICI ZAMELII, Confulis quondam Elbingenfis, ad Robertum Cruquium, Virum Nobiliffimum, De GALINDIS ac SUDINIS, Carmen, In quo multa de Veteri Lingva Pruffica occurrunt“, *SELECTÆ DISSERTATIONES HISTORICÆ DE VARIIS REBUS PRUSSICIS. Operâ & studio CHRISTOPHORI Hartknoch. ANNO M DC LXXIX*, 104–108.
- ŽIČKIENĖ, AUŠRA, 2018: „Dar kartą apie Bridžiaus Gedkanto įrašą XVII a. atminimų albume: kontekstų studija“, *Lietuvos muzikologija* 19, 161–174.
- ДАМБЕ, В[АЛЛИЯ], 1972: «Соответствия топонимии Латвийской ССР с древнепрусским языком», *Blt 1 priedas*, 55–62.

Mindaugas Šinkūnas

JOHANN CHRISTIAN DICELIUS'S LITHUANIAN DEDICATION OF 1690

Summary

This article presents a dedication written in Lithuanian, that until recently was unknown, as well as additional information about its author and the circumstances of its writing. The poem of Johann Christian Dicelius from 1690, published together with Johann Christoph Taubert's Master's thesis, is the second known Lithuanian dedication created for the occasion of receiving a scholarly degree. Seven copies of the publication are known, and all of them are held outside of Lithuania.

The exact date of Dicelius's birth is not known, but he was born around 1670 into the family of Ernest Dicelius, a priest in Valtarkiemis (*Walterkehmen*), known for composing and translating Lithuanian hymns. In 1690 he began studies in Law at the University of Jena. After his studies, from 1695 he worked at the Vėluva (*Wehlau*) school until 1700 when he left his post as the school's co-rector to return to Valtarkiemis where he lived with his mother until his death in 1706.

From the 16th–17th century at least seven students from the Grand Duchy of Lithuania and 25 from Lithuania Minor studied at the University of Jena. One of them—a fellow countryman from Klaipėda, Taubert—is the recipient of Dicelius's congratulatory note written in Lithuanian.

Dicelius's mastery of the Lithuanian language and writing skills raise no doubts. The expected orthography of Lithuania Minor is used, but it is slightly altered due to the fact that the publishing house did not have the technical possibilities to produce Lithuanian script. Dicelius's language is characterized by the typical mixing of the phonemes /è/ and /ie/; for a more fluid rhyme or for the sake of a formal style he used the rare occasional derivative *šviesimas* 'enlightening' and the long athematic forms of the verbs *plėšti* 'to rip' and *rėžti* 'to carve'.

MINDAUGAS ŠINKŪNAS

Raštijos paveldo tyrimų centras

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5

LT-10308 Vilnius, Lietuva

el. p.: mindaugas.sinkunas@lki.lt

Gauta 2020 m. liepos 21 d.